חשבון הנפש — מכתב מהרב המחבר

מכתב

אגרת חכמה ומוסר ששלח הרב המחבר לאחד ממיודעיו✍ אגרת היקרה הזאת, לקוחה מאגרות חכמה של הרב המחבר ונדפסת בספרו רפואת העם, ויען היות תוכן האגרת הזאת כולה רצופה מגדולת הבורא ורוממותו ית"ש, התבוננות רב בפסוק מה גדלו מעשיך ה' וגו', ולזאת העמדתיה פתח השער, המביא לביה"ד יהודה ב. י.

זה כמה שבועות שעבר עלי פה אדם אחד מבני הכרות שלך ושאלני, אותה הקושיא המיושנת שכל המון העם רגילים לשאול מעולם, מה תועלת יש בבחינת הברואים לענין עבודת השי"ת. והלא סוף סוף כולנו יודעים שגדולתו ית' אין לה קצבה וכמש"ה וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא (קהלת ח' י"ז) ותכלית שנדע הוא שלא נדע. א"כ הפוכי מטרתא למה לי. והשבתי לו, אעפ"כ יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (שם ב' י"ג) והודעתי לו ההפרש שבין המשער איזה דבר בזרתות קטנים, ובין אותו המודדו באמת עוג, וכן אינו דומה בן כפר משבח את המלך בעושר של אלף אלפים איסרין לבן כרך הרואה כבוד הדר מלכותו בעינים מאירות, ואע"פ ששניהם מפליגין עוצם גדולתו בשפה אחת, ושניהם מובטחים בודאות שלהם כאחת, מ"מ אין מה שבלבו של זה דומה כלל לאותה שיש בלבו של זה, ולא עוד אלא שע"פ רוב אין אזני ב"א מאזינות יפה לשכל מליהם, ואפילו אותן דברים שהאדם רגיל לשנן אותם בפיו ובשפתיו תמיד, פעמים שאינו מוצא אפילו רישומן ניכר בתוך לבו, ועתה אבאר לך הדבר ע"פ דוגמאות:

כבר ידעת, שהעולם הזה נקרא השינוי והתמורה שאין בו מנוחה רגע, כמש"ה כל הדברים יגעים וגו' (קהלת א' ח') וע"כ גם האדם מחמת שהוא מחובר לגוף בעוה"ז, נקרא גם כן הולך כל ימיו, לטוב או לרע ח"ו כנודע. והנה אם נניח שגדול אחד מן הקדמונים ז"ל היה הולך מהלך השלימות שלו (הן בעניני השגת גדולת הבורא ית' והן לענין ההליכה בדרכיו) בשעה אחת יותר ממה שאנו יכולים לרחש בשבעים שנה, או ד"מ שפסיעה אחת של אברהם אבינו ע"ה היתה כפלים משל תלמידיו שקבלו ממנו, ושל תלמידיו משל תלמידיהם, ותלמידי תלמידיהם וכו', הנה ברור הדבר לפי זה, שאע"פ שיוסיפו אלו במהלכם, אלפי אלפים שנה זה אחר זה כננס ע"ג ענק, אינם יכולים לזוז אפילו כמלא פסיעה אחת ממקום שהניחם אותו האדם גדול בענקים ע"ה, לפיכך כשאנו מתבוננים בגודל מעלת דורות הקדמונים ז"ל, כגון דור האמוראים ע"ה, והאיך לא הגיעו אלו לקרסולי אנשי כנה"ג, ואנשי כנה"ג לדורו של שלמה המלך ע"ה, ודורו של שלמה המלך ע"ה לדור המדבר וכו' עד אדה"ר ושאילו היה תתקע"ד דורות קודם אדה"ר עד שהיה הוא בטל כנגד אחד מן האחרונים שבהם, ועוד תתקע"ד פעמים תתקע"ד, שכולם היו בטלים ומבוטלים זה כנגד זה, אזי יכולין להבחין כיצד הכל טובע בים הגדול של גדולת השלימות העליונה ית', ושערך יתרון גדולת הגדול מן הקמן שבכולם הנ"ל הכל הבל ואפס בטל לגבה תכלית המבוקשת, מחמת רוב רוחק רוממותה מילוד אשה כמותנו, כמש"ה ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל, ולהיפך אם נתחיל מאחד גדול בדורנו, ונסתכל כך להלן ולהלן, עד אחר אלפי דורות הנמשכים לבא אחרינו, ונהיה כענקים בעינינו וכן נהיה בעיניהם לגבי דידהו, לפיכך אין לנו להצטער ולהתקנאות במעלת הקדמונים ז"ל ביותר, ולהרהר אחר מדותיו ב"ה שאיחר זמן בריאתנו, כמש"ה אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה וגו' וזה פשוט, אכן דלא זו בלבד אלא שמתוך התמדת התבוננות הזאת לעומקה יתבאר לך ג"כ שלא ישאר בנו יכולת עוד להבדיל בין הגדול והקטן מאותן פעוטי האחרונים לנו כנ"ל, כשיגיע לקוטן מופלג, עד שאין עיני הבחינה שלנו, שולטין שם עוד, שכן אם תפזר סאה אחת של שומשמין לפניך, אזי אין בכח ראייתך להבדיל בין זו לזו, וכ"ש לחול דק מנופה בנפה שתמצא כל הגרעינין כולן שוים זה לזה ממש ואע"פ שלפי האמת אין שום אחת מהן דומה לחברתה לא במדתה ולא בערך דמות תבניתה כלל כמו שנראה בעליל אם תבחון בהם מתוך כלי ההגדלה הנקראה (מיקרישקאפיא), ואמנם האלוה הגדול והמרומם לבדו מאז כו' עדיין יושב וקושר כתרים לצדיקים קדמונים ענקים ואחרונים נמלים הנ"ל ומדקדק עד כחוט השערה שבין זה לזה וכל אחד נכוה בחופת חבירו הגבוה ממנו כמלא שערה אחת:

וכן תן עיניך ברחבי השמים ובמהירות הנמרצת של זריחת המאורות, שהרי האור היוצא מגוף השמש אינו שוהה בדרכו לבא אצלנו יותר משמונה דקי✍ הדק הוא אחד מששים בשעה. שעה, ואילו יוזרק כדור ברזל אחד מתוך איל השרפה הנקרא (קאנאנע או הורמאטע) מכאן כלפי מעלה והוא יתמיד לפרוח במהירתו הראשונה כמו ברגע יציאתו מתוך פי הקאנאנע הנ"ל אזי יצטרך לילך כך משך כ"ד שנים רצופים קודם שיוכל להגיע✍ והנך רואה שע"י המשל בכדור ברזל הזה, נעשה מוחש ומרגיש ללבך ענין עזוז מהירות ניצוצי האור יותר ממה שאמרתי לך בזמן אחר שהן מהלכין ערך אלפים אלף ות"ק אלפים פרסאות בדקי שעה אחת, לפי שאין קול דממה דקה של שכל המזוקק בפ"ע יכולה לסבר את הלב כמו הדוגמא הדברים שהיא למודה להבין על ידיהם כו' ומטעם זה ג"כ אנו משערין מדת פרסה אחת ע"פאמות בינונית, ומדת עובי הארץ ע"פ פרסאות, ומדת רוחק השמש ע"פ אלכסוני הארץ, ורוחק המאורו'

העליונים ע"פ אלכסוני גלגל חמה וכו' ומדת האמה ע"פ גודלין, והאגודל ע"פ גרעיני שעורה, והשעורה ע"פ גרעיני חול דק כנ"ל, ואילו רצינו לפרוט רוחק הכוכבים הנ"ל ע"פ פרסאות ורוחק השמש ע"פ גרעיני חול היתה דעתנו מטרפת ומתבלבלת בהבנת משפטי השכל המזוקק אע"פ שכל דבריו אמת וצדק כמו שנתבאר לעיל וטעם הדבר פשוט בחכמת הנפש וכמ"ש במקום אחר בס"ד: לשמש, ואח"כ תעלה על לבך שמצינו כוכבים שאין אורם מגיע אצלנו אלא לאחר משך ששה חדשים מרגע שנאצלו ממקורם, צא ולמד והתפלא מעתה על הפלגת מרחק כוכבים הללו ממנו, וכ"ז הוא בעולם שאנו יכולים להשיגו עדיין בחושינו ולהציב סולם חושינו על קרקעית חושינו וכו', אבל אין שום ספק שלא נסגר שם הדרך לפני יוצר הכל ב"ה} ולא נפסק בשביל שפסקו שם מחשבותינו והשערותינו עוד, אלא שודאי הפלג כך בדרכו עוד לעילא ולעילא אין קץ, ולהיפך אם תעריך בדעתך שיעור אותן בריות קטנות, הנקראים בריות מי שרייה (אינפוסיאנ' טהירכין, ווייך ווערמליך) שאינם מגיעים לחלק אחד מעשרה רבוא רבבות מגרעין חול דק אחד, ואחר כך תשער לך כמה אלפי רבבות אלפים בריות השרייה כאילו יש לו להקב"ה בעולמו במקום שיש בו מלא כ"כ רבואי רבואי רבבות רבבות גרעיני חול הנ"ל כאלו. ואם תרצה תעמיד עוד סולם הסברה לתוך באר המוחשות הללו שעדיין אנו יכולים לראותם בעינינו, ובמה מציגו תוכל ללמוד עוד לעומק עמקי עמקות מאלו אין קץ, וכיצד עיני רם ונשא בשמי הערבות העליונים הנ"ל, צופות לתוך שפלי שפלים ומצטמצם כביכול לתוך קרבי מעיהן, ומקשר אבריהן לכל פרטי תהלוכותיהן על בורים שלא יכשלו בתשמישם והשגחתו ית' מקפת אותם מבחוץ מכל עבריהם, ואז תבין ותשכיל מן מוצא דבר ששיעור גדולתו ית' הבב"ת דומה ממש לשיעור ענותנותו לעולם, ואמנם כמה פעמים כבר אמרת ושנית מאמר ר' יוחנן בכל מוצאי שבת מעודך, וכן פסוק מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשביתיך, ופסוק המגביהי לשבת המשפילי לראות, וכמה כיוצא בהן, וגם הבנת אותם אזי על פי דרכיך אבל באופן אחר ממה שאתה חושב בהן עכשיו :

ולאידך גיסא, במקום הקטנות היתירה אתה מוצא רבוי עצום מופלא, ומאחר שכבר ידענו שהקב"ה אינו עושה שום דבר לריק ח"ו ואפי' קוצה של יו"ד אחת אינה יתירה בעולם ולא לתהו נבראה, אלא שכל המון בריותיו וכ"ש בעלי חיים, הכל יכול כללם יחד, בכדי לקיים מביניהם עולם אחד מלא, ובכולן יש בהן צורך מוחלט, זה מפרנס לזה וזה מתקיים על ידי זה לעולם, לפיכך נלמוד מכאן שלא מצא הקב"ה את עולמו שלם עד שברא בו יותר מי"ח מיני נמלים (הנקראים אמייזין מורישקיש) שונים, מ' מיני כנים והרבה יותר ממ' מיני עכבשין (שפינען) פ"ז מיני סרטנין, יותר ממאה מיני יתושין (הנקראין מוקין) יותר מק"כ מיני זבובים, קמ"ט מיני צרעין וגיזין, והמין רב מיני כני הצמחים, ומצינו שעץ האלון (אייכין בוים דיגמביני) מפרנס בעציו ופרחיו ופריו וגזעי וסיב שלו ועליו וכו' ערך שלש מאות מיני בע"ח שונים, ירק ברעננסל (פאקרזווי או קראפיווע) מפרנס נ' מינים, מאתים מיני נחשים ות"ק מיני דגים וכו' ואכן כל חשבונות בני האדם ומניניהם אינם יכולין להיות אלא בדרך לא פחות תמיד, יבכל יום ויום אנו מוצאים עוד מיני בריות חדשות שעדיין לא נפקדו בפנקסיהן, כמה נכסים מעינינו בלב ימים, וכמה בבטן הארץ, וכמה בארצות שלא עבר בהן אדם לעולם. וכמה מבלים ימותיהן הקצרים בסתר קניהן, בעומק העצים והפירות ובנקיקי הסלעים, והרבה יותר מהן נתעלמין ברוב דקותם מראות עינינו, ואע"פ שאנו אין לנו שום רמז ידיעה מכל אלו, ואותה מקצת שאנו יודעים בטל באלף הנעלמים ממנו, לפניו יתב' גלויים וידועים, בכוונה מדויקת בראם ולצורך העולם הוא מקיימם, וסוקרן כולם בסקירה אחת לתכלית שלימות כוללת אחת כנ"ל, על אחת כו"כ אם נצרף לזה עוד הפלגת מספר הפרטים, שכן מצינו ד"מ בתולעת השני (שהוא אחד ממיני כני הצמחים הנקרא בל"א (קאזענילואה קארציצעלין) שצדין ומביאין מהן ערך תק"ס רבוא רבבות בכל שנה מארצות אירופא בלבד, ויותר משלשים רבוא רבבות דגים העריגג, נצודים לשנה בארץ האלאנד בלבד, וכ"ש אותו תהום רב של מיני בריות השרייה המרובים הרבה אלף אלפים פעמים מחול הים, והקב"ה חותך חיים לכל חי, ופוקד על טפות הריונם ורגעי מולדתם ונותן קצבה לצאצאיהם במדה ובמשקל זה כנגד זה, שלא יפרוץ מין אחד ביותר ונמצא העולם חרב מפניו, או שלא יתמכמך ביותר, ונמצא העולם כולו חסר מחמת חסרון מין אחד כנ"ל, לפיכך הגדולה והענוה שני הפכים, שניהם עולים בקנה אחד במעשה בראשית, שבשפלות וקטנות תחתיות אתה מוצא רבוא עצום מצבאות השמים העליונים, והרי גדולתו ית' ג"כ נובעת ממקום ענותנותו, כדרך כל שלימותיו הנשגבות שהן קשורות ומתיחדות זו בזו לעולם,✍ ועיין בחובת הלבבות שער היחוד פרק אחרון. וכל יום ויום אתה אומר מה רבו מעשיך ה' כו' וביוצא, ואתה מבין ומכוון בהם ג"כ כפי כחך כו', והרי כסבור היית שלא נשאר עוד שום טעם אחר עוד בדברי ר"י הנ"ל אחר שעמדת על בורים בענין אחד הנ"ל. אבל מעתה תוכל להאמין עד כמה דבריו נדרשים עוד בגוונין אמתיים אחרים למבינים, ולא נתכוונתי בכאן אלא להראותך אפשרות הדבר ע"פ דוגמא בלבד, ובכדי שתוכל לראות מכאן ענין מדרגת הבינה בדברים המובנים כבר, כשהם נאמרים בדרך הגדה או מליצה, והיה בדעתי לכתוב לך כמו כן עליית הכוונה לברכה ראשונה של בה"מ וברוך משנה הבריות, וברכת הנותן לשכוי בינה, ואתה חונן לאדם דעת, ולהבין לך ע"פ דוגמאות ברורות כיצד נהפכין הגיונות השכליות למדות והרגשות הלב וכו' אבל טורח עלי הדבר מפני כובד עיני כו' ואתה שלום: